

üstadı olarak tanıtmış, fıkhıta Şâfiîler'i, akaidde Eş'arî ve Mu'tezile kelâmclarını eleştirmiştir. Allah'ın varlığını hudûs, birliğini temânu' deliliyle kanıtlamaya çalışmış, haberî sıfatların te'vilini zaruri görmüş, rû'yetullahın naklen ve aklen ispat edilebileceğini savunup bunun ilâhî bir lutf olarak (Fâtır 35/30) âhirette gerçekleştirileceğini kabul etmiş, nübüvete hissî mucizelerle istidlâl edip iyi ve kötü davranışların bilenebilmesi açısından peygamberliğin gerekliliğini belirtmiş, velîlerin ke-rametlerini tâbi oldukları peygamberlerin devam eden hissî mucizeleri şeklinde değerlendirmiş, insanların istedikleri her fiili yapamayışlarını onların fiillerinin yaratıcısı olmadıklarına dair akfî bir delil saymış, şerrin yaratılmasını Allah'ın her şeyden müstağni bulunması hikmetiyle açıklamış, kaderi "her şeyi lâyıkıyla düzenlemek" diye tanımlamış, ilâhî fiilleri insanların fiillerine kıyas etmeyi isabetsiz bulmuş, kabirde Allah'ın cesette azap ve nimet algısını sağlayacak bir tür hayat yaratmasını aklen mümkün görmüş, günah işlemenin imandan çıkma sebebi olamayacağını söylemiş, imanı "Hz. Peygamber'i Allah'tan getirdiği vahiylerde tasdik etmek" şeklinde tarif etmiş, emir ve nehiylerde neshi amel-lerin iman mahiyetine dahil olmadığını önemli bir delil saymış, dinî bilginin iman ve amel açısından önemine dikkat çekmiştir. Lâmişî, fıkıh usulü alanında Ebû'l-Muîn en-Nesefî, Alâeddin es-Semerkanî ve Üsmendî gibi âlimlerle birlikte Mâtürîdî kelâmıyla uyumlu bir usul anlayışı inşa eden ekol içerisinde yer alır.

Eserleri. 1. et-Temhid li-kavâ'id-i't-tevhîd. Yazma nüshalarında *Risâle fi uşûli'd-dîn*, *‘Aqâ'idü'l-Lâmişî* gibi isimlerle de kaydedilen eserde kelâm konularını Mâtürîdîye mezhebi çerçevesinde ele alınır (bk. bibl.). Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde (nr. 587, vr. 114-144) *et-Temhid ma'a şerhihi fi mevâzi'i't-tecrîd* adıyla bir şerh mevcuttur (Şık, s. 48). **2. Kitâb fi uşûli'l-fıkh.** Fasıllar şeklinde düzenlenen eserde fıkıh terimlerinin tanımı, hakikat-mecaz, şer'î hükümler, hüsün-kubuh, emir-nehiy, âm-hâs, illet, haber, icmâ, nesh, kıyas ve istishâb konuları Hanefî usul-i fikhî çerçevesinde incelenir. Hâlid b. Ali Hâmid el-Gannâm et-Temîmî, eseri Medine İslâm Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlamış (1414), Abdülmecid Türkî de ayrıca neşretmiştir (bk. bibl.). **3. Keşfü'l-elfâz.** Dinî ve özellikle fikhî bazı kavramların açıkladığı bir risâledir. Muhammed Hasan Mustafa Çelebi, bir nüshası İskenderiye Kütüphanesi'nde

Lâmişî'nin *et-Temhid li-kavâ'id-i't-tevhîd* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Erzincan, nr. 159/5)

(nr. B1345, vr. 1^a-6^b) bulunan eseri *Mecelletü'l-Baḫşi'l-İlmî ve't-türâsi'l-İslâmî* adlı dergide yayımlamıştır (Mekke 1398, sy. 1, s. 245-267). Kaynaklarda Lâmişî'ye nisbet edilen diğer eserler de şunlardır: *Fevâ'idü'l-‘aḳâ'id*, *el-İcâz fi'l-tirâz ‘ale'l-edilleti's-şer'iyye*, *Meşriku'l-envâr fi müşkili'l-âşâr*, *el-Muḳaddime fi ref'i'l-yedeyn fi's-salât*, *Buḡye*. İsmail Şik, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Mahmud b. Zeyd el-Lâmişî: Kelâm Anlayışı* (2009) başlığıyla bir doktora tezi hazırlamış ve *Hanefî-Mâtürîdî Geleneğinin Usulü'd-Din Anlayışı: Lâmişî Perspektifinde Kelâm-Usulü'l-Fıkh Diyalogu* adıyla yayımlamıştır (Ankara 2009).

BİBLİYOGRAFYA :

Lâmişî, *et-Temhid li-kavâ'id-i't-tevhîd* (nşr. Abdülmecid Türkî), Beyrut 1995, tür.yer.; a.m.f., *Kitâb fi uşûli'l-fıkh* (nşr. Abdülmecid Türkî), Beyrut 1995, tür.yer.; Yâkût, *Mu'cemül-büldân*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), V, 8; Temîmî, *et-Ṭabaḳâtü's-seniyye*, III, 149; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkh Alimleri*, Ankara 2013, s. 63-64; İsmail Şik, *Hanefî-Mâtürîdî Geleneğinin Usulü'd-Din Anlayışı: Lâmişî Perspektifinde Kelâm-Usulü'l-Fıkh Diyalogu*, Ankara 2009, s. 36-54.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

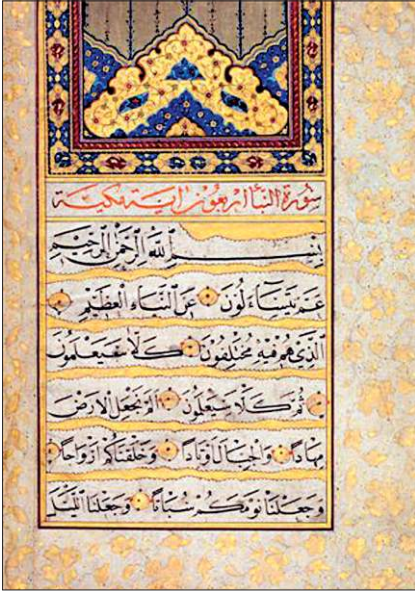
LAZ ÖMER EFENDİ

(ö. 1240/1825)

Osmanlı hattatı.

Ömer Vasfi Efendi Trabzon'da doğdu. Bu sebeple Laz Ömer İakabiyâ tanınmıştır. Babası Hacı Mustafa Efendi'dir. Önce Hâfız Yûsuf ve ardından Yamakzâde Sâlih efendilerden sülûs-nesh ve rikâ' yazılarını öğrenip icâzet aldı. Bu sırada kendisine "Vasfî" mahlası verildi. Hâfız Yûsuf'tan aldığı icâzetnâme 1185 (1771) tarihli olduğuna göre (TSMK, Güzel Yazılar, nr. 321/21) sanat hayatının elli dört yıl kadar devam ettiği söylenebilir. 6 Ramazan 1208 (7 Nisan 1794) tarihinde Galatasaray Mektebi'ne "hattât-ı evvel" unvanıyla ve 7 sa' akçe yevmiye ile tayin edildi, bu vazifesini ölümüne kadar sürdürdü. Sonraki bir tarihte Enderûn-ı Hümâyûn'un hat muallimliğini de üstlendi. Saray teşrifatına göre daha önceki uygulamalarda hoca vasıflı hattatlar, Galatasaray Mektebi'ndeki hat öğretiminin Enderûn-ı Hümâyûn'a geçmeyi tercih ederlerdi. Laz Ömer Efendi'ye her iki sarayda da hocalığını devam ettirmesi için istisnâ bir hak tanındığı anlaşılmaktadır. Kendisi Enderûn-ı Hümâyûn'da vefatına kadar meşk hocalığında bulundu, dışarıda da birçok talebe yetiştirdi. Ömer Efendi'nin öğreticiliği öne çıkar. Bu sebeple meşk kıtalarına sıkça rastlanır. Hüsni hat meşkettiği birçok kişi arasında tesbit edilebilenler şunlardır: Ali Vasfî, Mustafa Şâkir, Hakkâkzâde Mustafa Hilmi, Çomez Mustafa Vâsif, Mehmed Sâdık, Yahyâ Vehbi, Abdülfettah Efendi, Ayyasofyalı Hacı Mehmed, Yûsuf Sefvî, Abdurrahman Tefik, Ali Şükrü, Ömer Hilmi.

Laz Ömer Efendi, Kasımpaşa Bahriye Kışlası dahilindeki caminin kuşak yazısını, kışla kapılarının ve civardaki Hasan Paşa Çeşmesi'nin kitâbelerini celif sülûsle yazdı. Kendisinin Mustafa Râkım öncesi celif anlayışına bağlı olduğu, hatta Mustafa Râkım'ı da kendi şivesiyle, "O tashihli yazar" diyerek tenkit ettiği bilinmektedir. Ömer Efendi 19 Şâban 1240 (8 Nisan 1825) tarihinde vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'ndaki İnadîye bölümüne defnedildi. Hayli yaşlı olarak öldüğü, kabir kitâbesindeki "şeyhü'l-hattâtîn" ifadesinden anlaşılan Ömer Vasfî Efendi mushaf, cüz, kıta, murakka' şeklinde birçok eser bırakmıştır. Makberesi ve öğrencilerinden Ömer Hilmi Efendi tarafından yazılan kitâbesi 1960'lara kadar yerinde duruyordu. Laz Ömer Efendi, oğlu Osman Şâkir'i de hattat olarak yetiştirip icâzet vermiş, kendi-

Laz Ömer Efendi'nin nesih hattıyla Nebe' sûresinin ilk âyetleri (Kerem Kıyak koleksiyonu)

sinin ölümüyle Galatasaray Mektebi'nde boşalan hat hocalığına Osman Şâkir Efendi tayin edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 165; *Sicill-i Osmânî*, III, 598; Fethi İsfendiyoğlu, *Galatasaray Tarihi*, İstanbul 1952, I, 480-481; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 259-261; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 195; Talip Mert, *II. Mahmud'un Sanat Çevresi* (yüksek lisans tezi, 2002), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 132-133; M. Uğur Derman, *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 134-135.

M. UĞUR DERMAN

LAZARUS-YAFEH, Hava

(1930-1998)

İsraili şarkiyatçı.

6 Mayıs 1930'da Almanya'da Wiesbaden'da doğdu. Babası, Wiesbaden yahudi cemaatinin son liberal dinî lideri Rabbi Paul (Pinhas) Lazarus'tur. 1939'da aile Filistin'e göç edince orta ve üniversite tahsilini Hayfa'da yaptı. Alman yahudileri tarafından kurulan özel bir okulda (Ha-Bet Ha-Sefer Ha-Realî) tahsil gördükten sonra 1950'de Hayfa Eğitim Koleji'nden mezun oldu. 1954'te İsraili eğitimci yazar Immanuel Yafeh ile evlendi. Kudüs İbrânî Üniversitesi'nde lisans (1953) ve yüksek lisans öğrenimini tamamladı (1958). 1965'te ay

nı üniversitenin İslâm ve Ortadoğu Araştırmaları Bölümü'nde David Hartwig Banneth'in danışmanlığında Gazzâlî üzerine hazırladığı teziyle (*Ofyam ha-sifrutî şel kitve Algazali: Mehkarim bi-leşono şel Algazali*) doktor unvanı aldı. 1966 yılından itibaren aynı bölümde önce okutman, ardından doçent (1973) ve profesör (1980) olarak görev yaptı. Harvard (1965-1966, 1994), Oxford (1980, 1985) ve Princeton (1991) gibi itibarlı üniversitelerde misafir araştırmacı olarak bulundu. Amerikan reformist yahudi teşkilâtının din adamı yetiştirme merkezi olan Hebrew Union College 1993'te kendisine fahri doktor unvanı verdi.

Lazarus-Yafeh'nin başlıca araştırma konuları İslâm dini ve kültürü, müslüman, yahudi, hristiyan polemikleri ve Ortaçağ müslüman âlimlerinin Kitâb-ı Mukaddes'le ilgili eleştirileridir. Yazılarında Yahudilik ve Hristiyanlığın erken dönemde İslâm üzerinde ve aynı şekilde İslâm'ın da özellikle Yahudilik üzerindeki etkisini inceledi, bu etkileşimi farklı yönlerden ortaya koymaya çalıştı. İslâm'ın yabancı dinî unsurları İslâmlaştırma gücünü ve bu dinin son derece güçlü ve tâviz vermez bir monoteizmi temsil ettiğini vurgulamakla birlikte, Ernest Gellner'in yüksek İslâm-halk İslâm'ı biçimindeki ayırımına benzer şekilde (dinlerdeki havas-avam ayırımına ilk defa Bîrûnî işaret etmiştir) popüler İslâm'ın her zaman bu ideale ulaşamadığını, önceki / yerel inanç ve ritüelleri bünyesinde barındırdığını ileri sürdü (*Some Religious Aspects of Islam*, s. xi-xii). Kitâb-ı Mukaddes'in müslümanlar tarafından tenkidi geleneğiyle ilgili çalışmalarında ise Ortaçağ müslüman âlimlerinin rabbânî ve hristiyanî kaynakların yanı sıra İslâm öncesi pagan, gnostik vb. heretik görüşleri de kullandığını, böylece antik gelenekle modern Avrupa eleştiri geleneği arasında aracılık rolü üstlendiğini belirtti. Ayrıca önemli bir tesbit olarak müslüman eleştiri geleneği içinde bazı kayıp yahudi malzemenin de bulunabileceğine işaret etti (*Intertwined Worlds of Islam*, s. xi). 6 Eylül 1998'de Kudüs'te ölen Lazarus-Yafeh, İslâm dininin farklı yönleri ve bilhassa Yahudilik'le münasebetine dair İngilizce ve İbrânice kaleme aldığı kitapların yanı sıra çok sayıda makale yazmıştır.

Eserleri. 1. *Studies in al-Ghazzâlî* (Jerusalem 1975; İbrânice baskı: *Ofyam ha-sifrutî şel kitve Algazali: Mehkarim bi-leşono şel Algazali*, Yeruslayim 1965). Lazarus, doktora tezine dayanan bu çalışmasında Gazzâlî'ye ait eserlerin edebî yönünü ele

almaktadır. **2.** *Some Religious Aspects of Islam: A Collection of Articles* (Leiden 1981). Müellifin 1970-1977 yıllarında çeşitli dergilerde İbrânice ve İngilizce olarak yayımlanmış makalelerinden oluşan bu eserinde Ömer el-Hattâb'ın İslâm'ın Pavlus'u olup olmadığı, haccın dinî diyalektığı, müslümanların dinî bayramları, İslâm'da dinî kurtuluş kavramı, Kudüs'ün İslâm'daki kutsiyeti, Yahudilik ve İslâm arasındaki etkileşimin bazı yönleri, Ezher ulemâsının çağdaş dinî düşünceleri, Kâbe ve hacca yönelik modern müslüman anlayışı gibi konular bulunmaktadır. **3.** *Intertwined Worlds: Medieval Islam and Bible Criticism* (Princeton 1992; İbrânice baskı: *Olamot şezurim: bikoret ha-Mikra ha-Muslemî bi-Yeme ha-benayim*, Yeruslayim 1998). Lazarus'un en önemli çalışması olup 1993 İsrail Oryantal Çalışmaları ödülüne lâyık görülmüştür. Eserde müslüman âlimlerin Kitâb-ı Mukaddes eleştirisi, Ezra-Üzeyir ilişkisi, Hz. Muhammed'in müjdelenmesi ve Kitâb-ı Mukaddes'in Arapça çevirileri vb. konular ele alınmaktadır. **4.** *Sofrim Muslemim 'al Yehudim ve-Yahadut: ha-Yehudim be-kerev şekhenehem ha-Muslemim* (Yeruslayim 1996). Müslüman âlimlerin Yahudilik ve yahudilerle ilgili görüşlerine dair İbrânice bir çalışmadır. **5.** *The Majlis: Interreligious Encounters in Medieval Islam* (ed. H. Lazarus-Yafeh v.dğr., Wiesbaden 1999). Eserde Ortaçağ müslüman meclislerindeki dinler arası tartışma ve münazaralar farklı yönleriyle anlatılmaktadır. **6.** *Perakim be-toldot ha-'Arvim ve ha-Islam* (Tel Aviv 1967). Arap ve İslâm tarihi üzerine yapılmış bir çalışma olup İbrânice yazılmıştır.

Lazarus'un başlıca makaleleri de şunlardır: "An Inquiry into Arab Education" (*Asian and African Studies*, sy. 8 [Jerusalem 1972], s. 1-19); "Some Notes on the Relationship Between Jews and Christians under Muslim Rule" (*Immanuel*, sy. 5 [Windhoek 1975], s. 85-93); "Some Halakhic Differences Between Judaism and Islam" (*Tarbiz* [Yeruslayim, January 1982], s. 207-225); "Contemporary Fundamentalism: Judaism, Christianity, Islam" (*The Jerusalem Quarterly*, sy. 47 [Jerusalem 1988], s. 27-39); "Some Differences Between Judaism and Islam as Two Religions of Law" (*Religion*, XIV/2 [London 1984], s. 175-191); "The Contribution of a Jewish Convert from Morocco to Muslim Polemics Against Jews and Judaism" (*Pe'amim*, sy. 42 [Yeruslayim 1990], s. 83-90); "Jewish Knowledge of the Qur'an"